

## לפרשת ואתחנן, נחמו – תשע"ד

### מצוות המזוזה - אחריות הקלף או אחריות האדם?

#### אריאל טוכפלד

אחת המצוות הנלמדות בפרשתנו היא מצוות המזוזה. המעניין הוא כי מצווה זו לא מוזכרת כמצווה בפני עצמה, אלא כאמצעי לקיים את מצוות ייחוד ה', "שמע ישראל ה' א-לוקינו ה' אחד". מצוות מזוזה מוזכרת בתורה פעם נוספת, בפרשה הבאה, "עקב", וגם שם כבדרך אגב, כאמצעי לקיום "והיה אם שמוע". כיום רבים רואים במזוזה כשומרת פתח הבית. המקור לכך מופיע כבר בחז"ל, כאשר ר' יהודה הנשיא שלח מזוזה למלך הפרסי, ואמר לו שהיא שומרת עליו כשהוא ישן. בנוסף לכך, המזוזה עומדת במרכזו של סיפור שליחת החיילים על ידי אדריאנוס קיסר לקחת את אונקלוס הגר. כל משלחת שהגיעה התגיירה בשל דבריו של אונקלוס לחיילים, והדבר הגיע לשיאו כאשר הסביר להם שהוא מנשק את המזוזה כי היא מבטאת את שמירתו של הקב"ה על עם ישראל בעודם ישנים.

בדורות לאחר מכן רווח המנהג להוסיף לפרשיות המזוזה גם שמות של מלאכים, ולמעשה המזוזה קיבלה יותר ויותר מאפיין של קמיע. נגד מנהג זה יצאו רבים מהראשונים, ובראשם הרמב"ם שכתב על הכותבים שמות קדושים במזוזה מבפנים שאין להם חלק לעולם הבא. מהו למעשה כוח השמירה של המזוזה? האם באמת יש לראות אותה כקמיע? האם מי שקורים לו מספר אסונות ח"ו בביתו, הדבר הראשון שעליו לעשות הוא לבדוק את המזוזה? אם נסכם את המצווה הזו, למעשה מדובר בציווי לשים שתי פרשיות מהתורה, פרשת "שמע ישראל" ופרשת "והיה אם שמוע" על קלף המזוזה, לקבוע אותם "על מזוזות ביתך ובשעריך", וכך למעשה מקיימים את המצווה.

אם נתבונן לעומקם של דברים, נראה שיש במצוות המזוזה שתי תנועות מקבילות. האחת, נובעת מכתובת פרשיית "שמע ישראל" על המזוזה. התורה מצווה אותנו לייחד את ה' כאל יחיד, ומפרטת שיש לאהוב את ה' בכל לבבנו, בכל נפשנו ובכל מאודנו, שלושה מאפייני התנהגות ומחשבה. בנוסף לכך, יש צורך לקיים מצוות מעשיות שיזכירו לנו את ייחודו של הבורא: "והיו הדברים האלה... על לבבך, ושיננתם לבניך ודברתם בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך". לסיום, יש גם השלכה פיזית: "וקשרתם לאות על ירך והיו לטוטפות בין עיניך וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך".

התנועה השנייה היא זו שנובעת מפרשיית "והיה אם שמוע". פרשייה זו דומה לפרשיות נוספות של ברכה וקללה. התורה אומרת שאם נשמע את דברי התורה, בהם מצווה אותנו ה' לאהבה אותו ולעבדו בכל לבבנו ובכל נפשנו, אז נקבל את השכר: "ונתתי מטר ארצכם בעיתו יורה ומלקוש, ואספת דגןך ותירושך ויצהרך... ואכלת ושבעת". לעומת זאת, אם לא נשמור, ואם ח"ו יפתה לבבנו אחר עבודה זרה, אז לא יהיה מטר ויבול ונאבד מהארץ. בסוף הפרשה נכתב שכדאי לנו לשים את הדברים הללו בתפילין של יד ושל ראש ובמזוזות – "למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם כימי השמים על הארץ".

מסביר הרב צחי הרשקוביץ כי ניתן לומר באופן כללי שקיום מצוות מזוזה באופן של הפרשייה השנייה הוא בבחינת "סור מרע", וקיום המצווה בדרך שמתווה הפרשייה הראשונה הוא בבחינת "עשה טוב". יש לסור מהרע של הליכה אחר עבודה זרה, ויש לעשות טוב – לזכור שה' הוא בורא העולם, הוא ואין בלתי. על פי הבנה זו, מדוע בעצם יש אלמנט של שמירה "שומר דלתות ישראל" במזוזה?

הרמב"ם מסביר:

חייב אדם להיזהר במזוזה, מפני שהיא חובת הכול תמיד. וכל עת שייכנס ויציא, יפגע בייחוד שמו של הקדוש ברוך הוא ויזכור אהבתו, וייעור משנתו ושגייתו בהבלי הזמן, וידע שאין שם דבר העומד לעולם ולעולמי עולמים, אלא ידיעת צור העולם, ומיד הוא חוזר לדעתו, והולך בדרכי מישרים.

אמרו חכמים, כל מי שיש לו תפילין בראשו ובזרועו, וציצית בבגדו, ומזוזה בפתחו מוחזק לו שלא יחטא: שהרי יש לו מזכירין רבים, והן הן המלאכים שמצילין אותו מלחטוא, שנאמר "חונה מלאך ה' סביב, ליראיו, ויחלצם"  
רמב"ם, הלכות תפילין מזוזה וספר תורה ו, יד

הרמב"ם מסביר את מציאות המזוזה בפתח הבית כבסיס אמוני. אדם נכנס ויוצא דרך הבית, מבחין בה (דרך אגב, לא נראה שיש כל חובה לנשק את המזוזה. לדעת רוב הפוסקים זהו מעשה של חיבוב המצווה) ועל ידי כך זוכר את שתי התנועות שהזכרנו לעיל. הוא זוכר שעליו לסור מרע, להימנע מחטאים ועבירות ומצד שני לעשות טוב.

למעשה, מה ששומר על האדם הוא המעשים שלו. העובדה שיש למישהו מזוזה פסולה בביתו, לא יכולה לעמוד בפני עצמה כסיבה לכך שבאו עליו או על משפחתו קשיים או ייסורים. מצד שני, אם הוא מזלזל בכשרות המזוזה שלו, ייתכן שיש לו בעיה בהבנת השמירה שקיום המצוות של התורה מספקת. כאשר מעבירים את הבעיה מאחריות הקלף לאחריות בעל הקלף של המזוזה, זו כבר יכולה להיות סיבה לכך שהיא לא שומרת עליו.

אנחנו מציינים השבוע את צום תשעה באב, יום חורבן בית המקדש. בדומה למזוזה, אנשים חושבים שצום מהווה סמל לאבלות, ומשכך יכולה להתעורר השאלה, איך ייתכן שה' לא מבחין בצום שלנו? התשובה לכך היא ששוב, הדבר תלוי לא בקיום היבש של המצווה. אדם יכול להתענות חמישה עינויים בתשעה באב, ועדיין לא להבין מהי תכלית התענית. התכלית אינה זכירת המקדש. את זה יש לעשות כל השנה, ובעיקר בימי בין המצרים ור"ח מנחם אב. התכלית של כל הצומות היא עשיית תשובה. תיקון החטאים שהובילו בזמנו לחורבן, ושלמעשה אנחנו עדיין חוטאים בהם – והראייה לכך שהיא שטרם נבנה בית המקדש מחדש. עלינו לזכור את החטאים שבגללם מגיעים חורבן וגלות – עבודה זרה, גילוי עריות, שפיכות דמים, שמיטת הארץ (אנחנו בערב שנת השמיטה) ובעיקר, שנאת חנם. אם נבין שהצומות שאנחנו צמים באים לגרום לשינוי עמוק בתוכנו, כמו שהמזוזה באה לגרום לתנועה פנימית בתוכנו – אז נוכל אולי להבין איפה אנחנו טועים, מה דורש מאיתנו להשתנות, נעשה את השינוי ונביא בכוחנו את הגאולה במהרה בימינו.